
АКАДЕМИК А. АСАНКАНОВ 70 ЖАШТА

Абылабек Асанканов – Кыргызстандын көрүнүктүү окумуштуусу, этнограф-тарыхчы, тарых илимдеринин доктору, профессор, КРнын УИАнын академиги, КРнын Илим жана техника боюнча мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты, Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмер, КР УИАнын Б.Жамгерчинов атындагы Тарых, археология жана этнология институтунун директору 70 жашка толду.

Абылабек Асанкановичтин кыргыз элинин маданий мурасын изилдөөгө жана сактоого кошкон ат көтөргүс салымын эки ооз сөз менен айта салуу жана баалоо мүмкүн эмес. Абылабек Асанканович өзүнүн илимий жана окутуучулук ишмердүүлүгүнө бай өмүрүндө, кыргыздардын тарыхын, этнографиясын жана коомдук илимдерди изилдөө үчүн негиз болгон көптөгөн, эң мыкты илимий эмгектердин, монографиялардын жана макалалардын автору.

Абылабек Асанканов 1955-жылы Кыргызстандын тоолуу, Жумгал өрөөнүндө туулуп, жогорку билимди Кыргыз мамлекеттик университетинде алып, тарых жана этнография адистигине ээ болгон. Анын илимге болгон кызыгуусуна, албетте, дүйнөлүк илимдердин борбору болгон Москвадагы СССР Илимдер академиясы кеңири жол ачкан. Ал 1984-жылы Москвада Н.Н.Миклухо-Маклай атындагы Этнология жана антропология институтунун этносоциология тармагында аспирантураны ийгиликтүү аяктап, кандидаттык диссертациясын коргогон. Тарых илимдеринин кандидаты даражасын алгандан кийин А.Асанканов илимий ишин тереңдетип, 1993-жылы докторлук диссертациясын жактаган. Талыкпаган эмгектин арты менен 1994-жылы профессорлук, 2000-жылы КР Улуттук илимдер академиясынын корреспондент-мүчөсү, 2021-жылы академик даражага ээ болгон. Мамлекет тарабынан илимдеги иштери жогору бааланып: 2020-жылы Кыргыз Республикасынын илимине эмгек сиңирген ишмери, 2002-жылы КРнын Илим жана техника боюнча мамлекеттик сыйлыгынын лауреаты болгон.

80-жылдары СССРде этносоциология илими жаңыдан багыт алып, изилдөөлөр башталган. А.Асанканов илимдин жаңы тармагы болгон этносоциология боюнча Кыргызстанда биринчилерден болуп жогорку илимий окумуштуулук даражага ээ болгон. Талыкпаган эмгектин арты менен ал республикада этносоциология боюнча өзүнүн мектебин биринчилерден түзүп, илимдин бул тармагынын негиздөөчүсү болгон. Анын жетекчилиги астында этнология тармагы боюнча ондон ашуун илимдин докторлору жана отуздан ашуун илимдин кандидаттары чыгып, алар Кыргызстандын жогорку окуу жайларында үзүрлүү эмгектенип келе жатышат.

А.Асанканов илимий эмгеги менен катар бир топ жылдарын Кыргызстандын жогорку окуу жайларында жөнөкөй окутуучулуктан баштап, университеттин ректорлугуна чейин жетип, студенттерге лекция окуп, жаш адистерди даярдоого күчүн арнаган. Ал 2001–2005-жылдары И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин ректорлук кызматын аркалаган. Асанканов студенттерди тарых, этнография жана этнология жаатында окутуп, өзүнүн илимий жаңы изилдөөлөрүн жаштарга үйрөтүп, бай тажрыйбасын бөлүшүп келет. Анын лекциялары жана семинарлары студенттер жана кесиптештер арасында жогору бааланып, анын изилдөөгө жана окууга болгон мамилеси жаш илимпоздор үчүн үлгү болуп келет.

Ал элдик чыгармачылыкты, фольклорду, салттуу ырым-жырымдарды жана үрп-адаттарды, ошондой эле кыргыз элинин Борбордук Азиядагы кеңири процесстеги ээлеген ордун активдүү изилдеген окумуштуу. Анын илимдеги жетишкендиктеринин бири – кыргыздардын коомдук түзүлүшүнүн, жашоо образынын, руханий дүйнөсүнүн өзгөчөлүгүн ачып берген бир катар эмгектеринин жарык көргөнү.

Абылабек Асанканов улуттук маданиятты сактоо жана жайылтуу маселелерине активдүү катышууда. Анын эмгектери кыргыз элинин салттуу искусствосун, адабиятын, тилин, мифо-

логиясын изилдөөдө чечүүчү роль ойноп, элдин тарыхын эске алуу менен гана чектелбестен, маданий мурастын көптөгөн маанилүү элементтерин сактап калууга да жардам берет. Тактап айтканда, ал ааламдашуу жана заманбап шартта кыргыз элинин тилин жана маданиятын сактоонун маанилүүлүгү жөнүндөгү идеяны колдогон чоң окумуштуулардын бири.

Изилдөөлөрүндө кыргыз маданияты менен Орто Азия республикаларында жашашкан башка элдеринин маданиятынын өз ара байланышына да кеңири орун берилип, кыргыз элинин тарыхый жана маданий өзгөчөлүгүн тереңирээк түшүнүүгө шарт түзгөн.

Этносоциологиядан сырткары, этнография илиминде да А.Асанкановдун эмгектери өзгөчө мааниге ээ. Анын илимий эмгектери Орто Азия элдеринин этникалык тегин, социалдык практикасын жана турмуш-тиричилигин изилдөөгө кошкон алмаштыргыс салымы болуп саналат. Ал кыргыз элинин коомдук жана маданий тарыхын изилдеген көрүнүктүү окумуштуу.

Бир катар тарыхый себептерден улам кыргыз калкынын бир бөлүгү Кытай Эл Республикасынын бир топ аймактарында жашап калышкан. Алардын басымдуу көпчүлүгү Кыргызстан менен чектешкен Синьцзян аймагынын Кызыл-Суу Кыргыз Автономиялуу областында жайгашышкан. Мезгилинде СССР менен Кытай Республикасынын өз ара мамилелери салкын болгондуктан, кытайлык кыргыздардын тарыхын, этнографиясын, маданиятын жана адабиятын изилдөө мындай турсун, боордоштор менен байланыш тап-такыр болгон эмес.

2000-жылдан кийин профессор А.Асанканов кыргыз тарыхчы-окумуштууларынын ичинен биринчилерден болуп, Кытай Республикасында жашаган кыргыздар жайгашкан региондордо беш жылдан ашык экспедицияда илимий изилдөө иштерин жүргүзүп, кыргыздардын тарыхы, этнографиясы, маданияты, жана адабияты боюнча документалдык жана фольклордук материалдарды чогултуп, жыйынтыгында 2010-жылы көлөмдүү монографиялык китеп жазып, окурмандарга тартуулаган. **(Асанканов А. Кыргызы Синьцзян (КНР) / А. Асанканов. Бишкек: Бийиктик, 2010. 492 с.)**

Аталган китепте кыргыздар отурукташкан региондор: Алтайдын чыгышынан тартып Памирдин батышына чейин, Хотандын түштүгүнөн (Тибеттин түндүгүнөн), Куэн-Лун тоолорунан Теңир-Тоонун түндүгүнө чейин, башкача айтканда, Кыргызстан жана Казакстан менен чектешкен Иле дарыясынын бассейни, Ак-Суу, Кызыл-Суу автономиялык облусундагы кыргыздар жайгашкан аймактарды кыдырып, алардын жашоосу, турмуш-тиричилиги жана үрп-адаты менен таанышканы кеңири жазылган. Кыргыздардын абсолюттук басымдуу бөлүгү тоолуу жана тоо этектериндеги райондордо, бир аз бөлүгү ойдуңдарда же түздүктөрдө отурукташканы да кенен баяндалган. Кыргыздар менен канатташ жашашкан этникалык казактар жана уйгурлар менен жашоо шартындагы байланыштар, окшоштуктар жана айырмачылыктар жөнүндөгү маалыматтарга да кеңири орун берилген.

Китеп илимий мүнөздө болгонуна карабай, көпчүлүк окурмандарга арналып жазылган. Кытайлык кыргыздардын тарыхы, улуттук өзгөчөлүктөрү, салттуу маданияты жана этникалык топтордун оозеки айтылган жомок-уламыштары, ырлары, эпостору кеңири жазылып, кызыктуу берилген.

А.Асанканов акыркы беш жылда Россия, Кыргызстан, Казакстан, Өзбекстан жана Монголия илимпоздору менен биргеликте ишке ашырып жаткан эл аралык «Улуу Алтай» алтаистика жана түркология илим жана билим берүү долбооруна катышып, анын максаттарын ишке ашыруу боюнча активдүү иштерди жүргүзүп келет.

Асанканов жетектеген кыргыз тарыхчылары жана этнографтары Алтай мамлекеттик университетинин окумуштуулары менен биргеликте, жыл сайын уюштурулган этнографиялык экспедицияга катышып, опол тоодой тарыхый материалдарды чогултушкан. Изилдөөлөрдүн жыйынтыгы менен кыргыздар орто кылымдарда Алтайды байырлап келгени дагы бир ирет тастыкталган. Кыргыздар менен алтай этностук жамааттарынын маданиятында көптөгөн окшоштуктар бар экенин, жана бул алардын калыптанышынын тамыры бирдиктүү экенин кабар берип турат.

Окумуштуулардын далилдешкенине караганда, жалпы түрк тилдүү элдердин түпкү ата мекени Алтай болгону тарыхый чындык. Казакстан, Кыргызстан, Россия жана Өзбекстандын окумуштуулары биргеликте Улуу Алтай илимий-билим берүү борборунун алкагында илимий

тыгыз кызматташтык улантылып, жыйынтыгында түрк элинин этномаданий параллелдери тууралуу көлөмдүү монография чыгаруу пландалып жатканы кубанарлык.

Абылабек Асанканов Кыргызстандын эле эмес, өзүнүн дарамети менен алдыңкы, эл аралык деңгээлдеги окумуштуулардын бирине айланды. Эл аралык конференцияларга, илимий симпозиумдарга, форумдарга активдүү катышып, кыргыз илиминин дүйнөлүк деңгээлге көтөрүлүшүнө өз салымын кошуп келет. Анын эмгектери Кыргызстанда эле эмес, чет өлкөлөрдө да басылып, ал жактагы илимпоздордун алкоосуна татып, алар менен илимий байланышын үзбөй келе жатат.

Ал өмүр бою академиялык (илимий) карьерасында өзүнүн тынымсыз билим деңгээлин жогорулатуунун натыйжасында жана илимге болгон мамилесин тынымсыз өркүндөтүүнүн арты менен этнография жана этнология тармагында эле эмес, гуманитардык илимде республикадагы көрүнүктүү специалист болуп калды.

Абылабек Асанканович, 70 жаш кутман куракка келип, коомго, өлкөгө кылган кызматтарын эске алганда, албетте, ал өзгөчө урмат-сыйга арзыган, кадырлуу даанышман аксакал деген наамга татыктуу деп ишенимдүү айтса болот! Ден соолукта, ишинде ийгиликтер коштосун. Бар бол, жолдош Академик!

Досбол Нур уулу
тарых илимдеринин доктору, профессор